

УДК 94:2-773:061.2(477.43)

В. С. Прокопчук

Перший склад Подільського єпархіального історико-статистичного комітету

У статті на основі виявлених і проаналізованих джерел представлено фундаторів подільського краєзнавства – перший склад (21 особа з числа священнослужителів та учителів духовних навчальних закладів) Подільського єпархіального історико-статистичного комітету, 1865 року заснованого в Кам'янці-Подільському при Подільській духовній семінарії.

Встановлено, що до нього увійшло 9 осіб єпархіального й II – училищного відомств. Більш глибоко досліджено й подано життя і діяльність у складі Комітету першого голови архімандрита Феоноста, дієвода Олександра Павловича, членів Михайла Орловського, Павла Троїцького, Михайла Багинського, Мойсея Дороновича, Данила Синицького, Євгена Струменського, Юліана Лотоцького, а також Іоанна Скворцова і Павла Гліщинського, які ще до створення Комітету зібрали чимало даних про Подільську єпархію.

Доведено, що названі та й решта членів Комітету (Михайло Новицький, Василь Виноградов, Порфирій Вознесенський, Феодор Юцковський, Матвій Захаревич, Андрій Литвинський, Леонід Мартиновський, Петро Александрович, Платон Голуб'єв, Симен Карчевський, Симен Оболенський, Євген Шеляговський) заклали методологічні основи дослідження краю: сформулювали концепцію опису, методикку збору матеріалів, написання і публікації описів, опублікували протягом першого періоду (1865–1875) 61 історико-статистичний опис в “Подольских епархиальных ведомостях”, запровадили додаток до них під назвою “Труды Комитета для историко-статистического описания Подольской епархии”.

Підкреслено непересічне значення напрацювань попередників для написання і видання в 60-ті роки ХХ ст. історії міст і сіл Вінницької і Хмельницької областей, підготовки історії міст і сіл незалежної України в новій редакції, а також можливість і необхідність поглибити життєпис представлених і дослідити життєдіяльність тільки названих членів Комітету першого складу.

Ключові слова: Поділля, Подільська єпархія, єпархіальний історико-статистичний комітет, краєзнавство, дослідження, священники, описи.

Історія створення і функціонування Подільського єпархіального історико-статистичного комітету знайшла різностороннє розкриття, насамперед – у дослідження професорів Л. В. Баженова, В. С. Прокопчука, кандидатів історичних наук О. М. Кошеля, Ю. І. Блажевича, І. О. Старенького, А. М. Тремб'язкого та інших науковців і краєзнавців [1; 3; 10; 13; 18; 19]. Мета статті – представити перший склад заснованого 1865 року Комітету для історико-статистичного

опису церков і парафій Подільської єпархії, розкрити його роль у започаткуванні на Поділлі організованого краєзнавства.

Поява цієї інституції обумовлена низкою причин. Майже 360 років до інкорпорації Правобережної України у лоно Російської імперії край перебував у складі Речі Посполитої. В економічному, політичному і духовному житті переважав польський елемент. Поляки вважали Поділля своїм, прагнули повернути його, що продемонстрували в ході повстання 1830–1831 рр. Тому російська адміністративна і духовна влада ставила політичну мету – на основі історичних досліджень довести “браттям-полякам”, що Поділля – давня руська земля, а їх наміри – “...нездійсненна мрія розпашілої уяви”, такі собі “дитячі витівки поляків-католиків, що тішать себе надією бути повними панами в нашій чисто руській стороні” [18, с. 20]. Російська адміністрація поступово витискувала поляків з економічної та політичної сфер. Однак духовний світ людей, їх світогляд нікими заборонами змінити не можливо. Цю роль, як завжди, могло виконати звернення до минулого – до історії, традицій, звичаїв, обрядів народу, до витоків православ’я. А втілити задумане в життя мало духовенство – найбільш підготовлена для цього верства суспільства. Початок краєзнавчого дослідження краю саме й пов’язаний з діяльністю подільського духовенства, викладачів Подільської духовної семінарії і духовних училищ.

Чимало матеріалів про Подільську єпархію, її історію і фактичний стан православної церкви зібрав доктор богослов’я, професор Київського університету Св. Володимира і Київської духовної академії протоіерей **Іоанн Скворцов**, який за дорученням Святійшого Синоду з 22 березня 1833 р. по 20 лютого 1832 р. ревізував Подільську єпархію – 1839 церков, що діяли на той час [3, с. 28].

Дослідженням Поділля займався **Павло Гліщинський**, вихованець Подільської духовної семінарії і Петербурзької духовної академії. 1837 року, після закінчення академії, повернувся він у Подільську духовну семінарію викладачем історії у нижчому відділенні та грецької – у середньому. З 26 квітня 1838 року – смотритель Приворотського духовного училища. З 1843 року знову викладав логіку, психологію, французьку мову й очолював бібліотеку Подільської духовної семінарії. Тут за завданням керівництва розпочав збір матеріалів і підготовку історико – статистичного опису єпархії. На жаль, 1855 року помер, і його опис побачив світ аж 1862 року в семи числах щойно заснованих “Подольских епархиальных ведомостей” [16].

1855 року було доручено сільським священикам зібрати можливий матеріал і підготувати описи своїх парафій і церков. Далеко не всі зуміли справитись з поставленим завданням, а надіслані описи грішили поверховістю. Оскільки Синод вимагав від усіх новостворених парафій завершення роботи, єпископ Подільський і Брацлавський Леонтій розпорядився: “Є невідкладна потреба в історико-статистичному описі Подільської єпархії у відповідності з давно прийнятим розпорядженням Святійшого Синоду. І я вважаю необхідним створити Комітет для цього при семінарії. Пропоную Правлінню представити

мені проект складу Комітету з програмою самого опису. Головою Комітету має бути о. Ректор семінарії Архімандрит Феогност” [7].

8 липня 1865 року Комітет зібрався на своє перше засідання. До його складу ввійшло 9 священнослужителів та 12 викладачів духовних навчальних закладів, всього – 21 особа [14, с. 58]. На засіданні був представлений розроблений головою Комітету план діяльності, обговорений і затверджений. Розглядалась також раніш складена програма історико-статистичного опису церков. Було доручено члену Комітету протоіерею Павлу Троїцькому її виправити і доповнити. А підготовку програми опису монастирів взяв на себе голова Комітету архімандрит Феогност.

Мету своєї діяльності члени Комітету вбачали, насамперед, у перевірці, виправленні, доповненні та певній уніфікації описів монастирів і церков, підготовлених їх настоятелями. Зібрання Комітету передбачалося проводити в семінарії чи консисторії. На наступних засіданнях 6 і 12 жовтня були схвалені програми опису монастирів і церков і згодом розіслані на місця. Так була започаткована діяльність зі збору матеріалів, підготовки і публікації історико-статистичних описів, яка тривала 55 років і дала плідні результати. Членами Комітету було віднайдено кілька тисяч різних документів, упорядковано й використано в процесі написання нарисів історії церков і парафій, опублікованих як у “Подольских епархиальных ведомостях”, так і “Трудах Подольского епархиального историко-статистического комитета”, підготовлено і видано низку монографій і статей. Церковні історики та краєзнавці створили Давньоховище – перший на Поділлі музей старожитностей, здійснили значний обсяг заходів з охорони пам’яток історії і культури. Але це відбулося пізніше – десь на екваторі діяльності.

Найважче було першому складу Комітету, тим, хто виробляв концепцію діяльності, зміст і методологію праці, апробовував і публікував перші описи – зразок для наслідування. У відповідності з визначеною метою дослідження представимо перший склад Комітету.

Відповідальність вищого рівня розпорядженням єпископа Подільського і Брацлавського Леонтія була покладена на **архімандрита Феогноста**, який рік до того, 15 липня 1864 р., очолив Подільську духовну семінарію.

Він – росіянин. 1830 року народився у Тверській губернії. Звали Георгієм, прізвище – Лебедев. Проїшов усі сходи духовної освіти. Після Тверської духовної семінарії навчався в Санкт-Петербурзькій духовній академії. Рано залишився сиротою, пізнав бідність, життєві незгоди. Навчався старанно, здобув ґрунтовні знання і ступінь магістра богослов’я. Ще до закінчення академії прийняв монашський постриг.

З 1853 року – викладач і керівник Кирилівського духовного училища, потім – професор Петербурзької духовної семінарії (викладав історію руського розколу, загальну історію, катехізис, вчення про богословські книги), смотри-тель Олександрівського духовного училища, з 1857 року – інспектор Новгородської духовної семінарії. 24 жовтня 1858 року висвячений на архи-

мандрита. У цьому сані 1861 року став ректором Орловської духовної семінарії, настоятелем Мценського Петропавлівського третьокласного монастиря [4, с. 112].

У Кам'янець-Подільський 34-літній архімандрит прибув сформованим управлінцем, маючи великий педагогічний досвід, знання педагогіки і психології. Це зразу відчули і викладачі, і семінаристи. До приїзду нового ректора між педагогами та учнями склалися неприємні стосунки. За спогадами випускника семінарії, що сховався за криптонімом “Д”, дисципліна в закладі помітно впала. Відвідування уроків семінаристами, особливо з другорядних предметів, вважалося необов'язковим, класи покидали кому коли хотілося. Не стримував ні сторож, ні замкнутий вхід. Процвітала карточна гра. Не допомагали ні покарання, ні моралізування.

Ректор архімандрит Феогност після переходу семінарії у нове приміщення (нині – старий корпус Подільського аграрно-технічного університету) розпорядився ворота не запирати, а охорону зняти. Поділ на основні і другорядні предмети відпав сам по собі. Повноцінна освіта складається із знань, а не предметів, – таку лінію повів ректор. І особистим прикладом викладача доводив важливість різних предметів. А володів він універсальними знаннями, міг переконати будь-кого силою аргументів. “Суд” у ректора, на який попадали грубі порушники семінарських порядків, закінчувався глибоким каяттям і нерідко слізьми вихованців. Настанови доповнювалися серйозною і широю турботою ректора про побут та умови навчання вихованців. Як член Будівельного комітету, що займався спорудженням корпусу на Новому плані, він показував приклад ставлення до праці, контролював оформлення класів, облаштування бібліотеки, їдальні, житлового приміщення для учнів. Територію огородили, семінаристи з ректором і наставниками посадили фруктові дерева. Зроблене своїми руками ставало своїм і об'єктивно міняло ставлення вихованців до оточення. Ректор усіляко підтримував бідних учнів, які проявляли старанність у навчанні і поведінці. Часто відвідував заняття, їдальню, спальний корпус. У можливість змінити обстановку повірили й педагоги. Поступово дух у семінарії змінився [5].

Зі створенням Комітету для історико-статистичного опису церков і парафій турбот у ректора добавилось. Він зайнявся справою, яка була йому близькою, відповідала інтелектуальній потребі творця. Насамперед – формуванням персонального складу Комітету як з викладачів, здатних досліджувати документальний матеріал, редагувати описи, так і священнослужителів, які відзначалися вмінням використовувати історичні факти, як аргументи у проповідях, могли організувати збір матеріалів і підготовку описів. Тому серед членів Комітету з'явилися смотрителі Кам'янецького, Приворотського, Шаргородського духовних училищ, протоієреї з Кам'яця-Подільського, Вінниці, Гайсина та інші відомі на той час педагоги і священнослужителі. Своім помічником і діловодом Комітету обрав викладача семінарії магістра богослов'я Олександра Павловича.

Він взяв також активну участь у формуванні програмних документів – плану дій Комітету, особисто склав програму збору матеріалів і підготовки описів монастирів. На першому установчому засіданні Комітету зробив заголовну доповідь, окреслив мету, завдання та основні напрями роботи, визначив доручення членам Комітету, зокрема Павлу Троїцькому, протоієрею Іоанно-Предтечинського кафедрального собору, доручив скласти програму опису церков і парафій, а Данилові Синицькому – прорецензувати раніш надіслані парафіяльними священиками описи церков. А далі – від засідання до засідання – координував, направляв діяльність членів Комітету з підготовки і публікації в “Подольських єпархиальних ведомостях” нових описів.

Окрім того на плечі архімандрита Феогноста лягли турботи з організації життя Свято-Троїцького першокласного монастиря. За неповних три роки він набув заслуженого авторитету серед подолян – освітян і священнослужителів, став членом Духовної консисторії. А 22 січня 1867 року у великій церкві Києво-Печерської лаври митрополит Київський Арсеній здійснив хіротонію архімандрита Феогноста на єпископа Балтського, вікарія Подільської єпархії. Три роки в статусі вікарія допомагав він правлячому архієрею Леонтію, згодом митрополиту Московському, управляти Подільською і Брацлавською єпархією, набуваючи досвіду, який досить скоро пригодився йому в самостійній архіпастирській діяльності спочатку в Астраханській (1870–1874), Подільській (1874–1878), Володимирській (1878–1892), Новгородській (1892–1900), а після отримання сану митрополита – у Київській (1900–1901) єпархіях [20, с. 77–78].

У статусі архієрея Подільської єпархії знову долучився до історико-статистичних досліджень краю, запровадив додаток до “Подольських єпархиальних ведомостей” під назвою “Труды Комитета для историко-статистического описания Подольской епархии”, в яких публікувались результати діяльності Комітету – описи, історичні розвідки, документи і матеріали на допомогу авторам описів. Зокрема у перших двох випусках “Трудов”, що побачили світ у 1876 і 1878–1879 рр., були вміщені історико-географічний та етнографічний нарис історії Поділля М.В.Симашкевича, описи Почапінців, Жванця, Панівців, Цвіклівців, Козина, Ісаківців. Нову справу високо оцінили журнал “Древняя и новая Россия”, київські “Университетские известия” і газета “Киевлянин” [18, с. 9].

Дбав він про розвиток бібліотек – шкільних, училищних, семінарської, церковних, окружних, єпархиальної, бо високо оцінював роль освіти і знань у формуванні світогляду і морального обличчя пастви. Великої уваги надавав охороні старожитностей.

Як член Святогошого Синоду щозими їздив до Санкт-Петербурга. 23 січня 1901 року там і помер. Похований у Хресто-Воздвиженській церкві Києво-Печерської лаври [15].

Важлива роль у Комітеті для історико-статистичного опису Подільської єпархії була відведена **Олександрю Яковичу Павловичу**. Він був його ділово-

дом, вів журнал засідань, отримував описи і після резолюції голови передавав виконавцям.

Чому вибір ректора впав на 26-річного викладача семінарії, який відпрацював лише два роки? Приглянувся йому Олександр Павлович, та і всьому колективу, покладистістю – спокійним урівноваженим характером, відповідальним і, як нині кажуть, креативним ставленням до справи, ґрунтовними знаннями, отриманими спочатку у Волинській духовній семінарії, а потім – у Київській духовній академії, яку закінчив з дипломом магістра богослов'я. 1863 року приступив до обов'язків викладача філософських дисциплін Подільської духовної семінарії і був сприйнятий колегами й учнями як прекрасний фахівець. З його приходом у семінарії відкрили кафедру педагогіки. Молодий викладач готував лекції, апробував їх, публікував у “Подольських епархиальних ведомостях”, чим полегшував і учням, і колегам освоєння нового курсу. Тому при розподілі обов'язків члени Комітету погодились співпрацювати з молодим колегою, як координатором реалізації планів. Вже на початку комітетської діяльності на сторінках “Подольских епархиальных ведомостей” повідав він громадськості про заснування нової інституції, мету, завдання і основні напрями її діяльності, про перші засідання, у такий спосіб запросивши до співпраці зі збору історико – статистичного матеріалу священників єпархії, шкільних учителів, викладачів духовних училищ та семінарії [14].

Грамотність, навички коректора і редактора, яких набував щоденною роботою над описами церков і парафій, скоро йому пригодились на посаді редактора “Подольских епархиальных ведомостей”, яку обіймав упродовж 1876–1883рр. На їх сторінках все частіше друкувалися описи, красназвччі статті, документальні матеріали, а згодом у вигляді додатка – “Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета”. З'явилися також публікації самого редактора. Їх тематику визначали заняття – окрім викладацької роботи на Олександра Яковича були покладені обов'язки інспектора семінарії, які виконував він до 1883 року – виїзду з Кам'янець-Подільського. Це в основному – статті з педагогіки і методики навчання: “Про першопочаткове викладання грамоти”, “Про першопочаткове навчання письма”, “Про викладання Закону Божого в народних школах”. Автор на основі історичного екскурсу торкнувся пекучих проблем – ролі єзуїтів, католиків у релігійному житті краю (“Єзуїти як вихователі Польщі і Західної Росії в XVI ст.”, “До яких наслідків дійшло лагінство, відокремившись від єдності з Вселенською Церквою”). За його авторства з'явилися інформації про важливі події в єпархії, які сьогодні є неоціненним джерелом історії православної церкви [23, с. 859]. Турбуючись про вплив пастирського слова на релігійне і моральне виховання парафіян, друкував підготовлені ним зразки проповідей, протягом 1881–1882 рр. видавав спеціальний збірник “Труды подольских пастырей”. Загалом за час перебування в Кам'янець-Подільському видрукував він, за підрахунками М.І.Яворовського, 96 різнопланових матеріалів [26, с. 864-869].

1883 року О.Я.Павлович був переведений в Могилівську духовну семіна-

рію, згодом читав російську мову і літературу в Суwalkській жіночій гімназії, з 1884 року був директором Калішської жіночої, з 1891-го – інспектором Калішської чоловічої гімназій. Того ж року за старанню службу нагороджений орденом св. Володимира 4 ступеня.

1895 року вийшов у відставку і повернувся до Кам'янця-Подільського. Час від часу друкувався в “Подольских епархиальных ведомостях”, зокрема вмістив спогади про Подільську духовну семінарію (№ 38-41 за 1898 р.), про побут священиків (№ 10, 11, 13 за 1897 р.) та ін. Помер 19 вересня 1901 року у Варшаві, де і похований на Вольському цвинтарі [26, с. 855].

У списку першого складу Подільського епархиального історико-статистичного комітету **Михайлу Якимовичу Орловському**, на той час священику Свято-Михайлівської церкви в с. Глядки Проскурівського повіту (нині – село Летишівського району), відвели за чином аж 9 місце, хоча мав би бути на першому. Адже прийшов у Комітет вже знаним істориком-краєзнавцем, автором кількох десятків публікацій. Тільки в “Подольских епархиальных ведомостях” з 1862 року, часу заснування, вмістив 16 нарисів про населені пункти Поділля: 1862 року – про Меджибіж, Панівці, Саганів, Ярмолинці; 1863 – Бар, Брацлав, Вінницю, Ладижин, Чорний Острів, Шаргород; 1864 – Балту, Летишів, Літин, Могилів-Подільський, Смотрич, Ямпіль [12, с. 271-272].

Він – подолянин, виходець із с. Кочубіїв Кам'янецького повіту (нині – село Чемеровецького району), де народився 30 вересня 1807 року. Знання здобував у Кам'янці-Подільському, спочатку, як водилось, у духовному училищі, потім – у Подільській духовній семінарії як на уроках, так і в фундаментальній бібліотеці, де з дозволу керівництва перечитав майже всю історичну літературу. На знак вдячності згодом, вже очолюючи парафію і зібравши одну з кращих на Поділлі приватних бібліотек, передав семінарії кількості цінних книг і рукописів. 1839 року за подаровані фундаментальній бібліотеці 9 латинських стародруків отримав архіпастирську подяку та відповідне свідоцтво за №239 від семінарії. 12 березня 1855 року за передану семінарській книгозбірні добірку історичних книг подяку Михайлові Орловському оголосив Преосвященний Євсевій. 1876 року за пожертву 130 стародруків і давніх рукописів отримав подяку Преосвященного Феогноста [8, с. 258, 260].

Все його трудове життя пройшло в с. Глядки, де після рукопокладання, яке 14 липня 1835 року здійснив архієрей Кирило, прослужив 52 роки і 21 жовтня 1887 року завершив життя земне.

На час обрання до Комітету був уже визнаним істориком краю. Дехто з друзів і колег називав його “подільським Міллером”. І – не безпідставно. Зібравши одну з кращих бібліотек, постійно слідкуючи за історіографічними новинками, він розкривав минуле краю сторінка за сторінкою, видрукував 42 історико-статистичних описи населених пунктів Подільської губернії, низку статей. Серед них – “Краткие записки о Подольской архиерейской церкви”, “Сведения о чудотворной иконе Божией Матери, находящейся в церкви с. Глядок Проскурковского уезда Подольской губернии” [12], “Записки о Прео-

священном Кирилле, архиепископе Подольском и Брацлавском”, історична повість про Анастасію Лісовську, дружину турецького султана Сулеймана II, відому під ім’ям Роксолана, що друкувалася 1880 року в 10 числах “Подольских епархиальных ведомостей” і внесена А.М.Трембiцьким та С.М.Єсюніним до збірки вибраних творів М.Я.Орловського [13, с. 129-156].

Чимало уваги надавав він збору фольклору – легенд, переказів, подільських колядок, щедривок, гаївок, публікації їх у різних джерелах. 1861 року послав він 2000 прислів’їв П.Кулішу в Санкт-Петербург. 6 січня 1884 року редактор “Киевской старины” Лебединцев повідомляв Михайла Якимовича про отримання 1300 прислів’їв [7, с. 264]. Він і сам надавав аналізу зібраний матеріал і публікував у “Подольских епархиальных ведомостях”, “Быту подолян”, “Основе”, “Домашней беседе”, “Киевском телеграфе”, “Киевской старине”, “Подольском листке” [7, с. 266]. Його наукові розвідки приймали “Известия Российского географического общества”, “Записки об общей географии”, “Записки по статистике”, “Записки по этнографии”, “Живая старина”, “Пчеловодный листок”, “Труды Императорского вольного общества” та ін. [13, с. 11-12].

Незважаючи на те, що жив він у віддаленому від губернського центру селі, завдяки численним публікаціям мав широкі контакти, був членом багатьох наукових і громадських інституцій. Окрім активної участі в Подільському епархiальному історико-статистичному комітеті, яка тривала до кінця життя, був почесним членом Подільського губернського статистичного комітету, дійсним членом трьох наукових товариств у столичному Петербурзі, зокрема “Императорского вольного экономического общества”, “Императорского географического общества”.

Михайло Якимович був відомий як один з кращих бібліофілів та консультант з питань подільського краєзнавства. Бібліотеку почав збирати ще зі студентських років. 1850 року вона налічувала 934 назви – 1395 примірників, 1865 року – 2349 книг і рукописів. Після кількарізних дарувань семінарській та іншим бібліотекам і колегам 1881 року залишилося 1812 примірників [8, с. 273-274]. Костянтин Добровольський так характеризував Михайла Якимовича: “Покійний був дуже освіченою людиною і дуже цікавився класичними творами сучасної йому науки і літератури, бажаючи не тільки бігло, шляхом прочитання, познайомитися з ними, але й постійно мати їх у своїй бібліотеці для користування ними в цілях наукових. Цю почесну рису покійного знали багато діячів науки, чому й вдавалися нерідко до скарбів його значної бібліотеки” [8, с. 275].

Автор “Историко-статистического описания Подольской епархии” Павло Гліщинський також не раз консультувався з Михайлом Якимовичем і користувався його бібліотекою. 18 лютого 1852 року він писав у Глядки: “Із книг, взятих мною у Вас, відсилаю Вам назад п’ять томів Шафарика і одну книгу історії давньої церкви у слов’ян Мацієвського; решту залишаю ще в себе... Якщо Бог допоможе мені започатковану працю привести до закінчення, то

перш за все формально подякую Вам за виявлене мені сприяння своїми корисними книгами...” [8, с. 276].

Просив надіслати деякі твори, надруковані в Панівцях, Митрофан Симашкевич, автор “Историко-географического и этнографического очерка Подолии”. Такі звернення надходили і з Петербурга, Москви як від окремих науковців, так і товариств.

Михайло Орловський був улюбленим пастором своєї парафії, благочинним, протоієреєм. Його праця відмічена майже всіма церковними нагородами, відзнаками багатьох наукових і громадських інституцій, мідною медаллю на андріївській стрічці та мідним нагрудним хрестом на володимирській стрічці на пам’ять про Кримську війну 1853–1854 рр. Він був також нагороджений орденом св. Анни III ст.

Русійною силою його подвижницьких діянь, особливо на ниві краєзнавства, була любов до рідного краю, усвідомлення, що людина, яка не знає свого рідного, є недостатньо освіченою, що вивчення рідного є суттєвим елементом патріотизму, що священник не зможе достойно служити своєму краю, не знаючи його.

Сорок п’ять років, з 1865 по 1910-ий, працював у складі Подільського єпархіального історико-статистичного комітету (з 1903 року – церковного історико-археологічного товариства) **Михайло Флорович Багинський**.

Він також уродженець Поділля. Народився 8 листопада 1833 р. Навчався в Подільському духовному училищі, Подільській духовній семінарії, вищу духовну освіту і ступінь магістра богослов’я здобув у Київській духовній академії.

1861 року отримав направлення у Волинську духовну семінарію, а звідти 1863 року був переведений в Подільську духовну семінарію викладачем церковної історії. Протягом майже 40 років викладацької праці читав загальну російську історію, німецьку мову, обіймав посаду інспектора семінарії, 1892 року – ректора. Викладав і в Кам’янецькому училищі для дівчат, не раз був головою екзаменаційних комісій у різних духовних навчальних закладах. Мав чин статського радника, 1900 року відзначений орденом св. Володимира III ст. Вийшов у відставку 1902 року [27, с. 408].

Вільний від роботи і домашніх турбот час віддавав Комітету, підготовці історичних розвідок, описів. Друкувався в “Подольских епархиальных ведомостях”, а після їх реорганізації – у журналі “Подолия”. 1865 року в ПЕВ побачила світ його стаття “О православном иконописании и способе поддерживать его в прихожан” (№ 17), 1867-го – “О древних словянских библиотеках” (№ 21), 1869-го – “Воспоминание о св. Кирилле Философе, просветителе словян, в день тысячелетия кончины его” (№ 6), 1878 г. – “О значении царствования императора Александра I в истории православной церкви” (№ 1), 1885 г. – “Речь в день 1000-летней памяти блаженной кончины св. Мефодия, просветителя словян” (№ 16).

В особі М.Ф.Багинського Подільська духовна семінарія знайшла свого історика, який вмiстив у ПЕВ кілька багатосторiнкових нарисiв, статей, зокрема:

“Из истории Подольской духовной семинарии” (1894), “Основание Подольской духовной семинарии и первые годы ея существования” (1898), “К истории Подольской духовной семинарии. Письмо Пресвященного Иоанникия, епископа Подольского и Брацлавского, к митрополиту Киевскому Иерофею 1797 г. 30 октября” (1903) [27, с. 408-409]. Мабуть тому Михайлові Флоровичу, викладачеві історії і літописцю семінарії, й було доручено на урочистостях з нагоди 100-річчя заснування Подільської духовної семінарії зробити заголовну доповідь. Він не обійшов увагою ні її засновників, ні наступників – творців закладу, достойно відмітивши заслуги першого архієрея відновленої православної Подільської і Брацлавської єпархії Іоанникия – батька подільської духовної освіти, ні єпископа Леонтія, який підняв на достойний рівень матеріальну базу і кадровий потенціал, та й ректора архимандрита Феогноста, за якого було завершено будівництво на Новому плані комплексу семінарських споруд, їх наступників.

Помер 17 січня 1910 року, залишивши світлу пам'ять і низку історико-краєзнавчих праць, які і нині є важливим джерелом фактів з минулого краю.

Гідне місце в складі Комітету зайняв 37-літній настоятель Покровської церкви, що на Польських фільварках у Кам'янці-Подільському, **Мойсей Захарович Доронович**, став автором кількох нарисів, організатором діяльності багатьох священників з підготовки описів своїх церков і парафій.

Він – виходець із села Кумари Балтського повіту, де народився 4 вересня 1828 року. Вчився в Подільській духовній семінарії. 1851 року, після завершення повного курсу семінарії, став священником Свято-Михайлівської церкви в Нетечинцях-Нових Летичівського повіту. 30 жовтня 1855 року з переміщенням у руськофільваровецьку Покровську церкву почався самий плідний Кам'янецький період його життя і діяльності.

11 квітня 1868 року талановитий священник був переміщений в Кам'янецьке духовне училище для дівчат настоятелем церкви і законоучителем. Так розпочалась його тривала педагогічна праця, яку згодом поширив і на інші навчальні заклади міста – був законоучителем Кам'янецького духовного училища для хлопчиків, Маріїнської жіночої гімназії, Подільської духовної семінарії. Колишній вихованець Мойсея Захаровича, а згодом священник с. Ріпенці М.Бахталовський згадував, що відрізнявся він від інших наставників глибоким інтелектом, умінням доступно викладати матеріал, був справжнім вихователем, високопорядною людиною. В училищі за будь-яку провину карали: розмова на підвищених тонах, образливі епітети і “палі” – удари лінійкою по руках. Цього Мойсей Захарович не допускав. І якщо учень завинив, то про це не доносили ні інспектору, ні смотрителю, його щира розмова викликала сльози каяття та запам'ятовувалася на все життя [2, с. 1109-1111].

У Кам'янці-Подільському, окрім зазначених, у М.З.Дороновича було ще три службових переміщення: 1870 року став настоятелем Миколаївської церкви, 1879-го – Георгіївської церкви на Польських фільварках, а 10 квітня 1885 року – кафедральним протоієреєм Казанського собору.

У ці роки розгорнув велику громадську діяльність: був членом духовної консисторії, ради з опіки над бідними духовного стану, членом і головою училищної ради, членом губернського статистичного комітету, протягом 12 років – гласним (депутатом. – В.П.) Кам'янецької міської думи, членом і старшиною Іоанно-Предтечинського братства, входив до церковно-будівельного присутствія, комітету з облаштування притчових приміщень та інших. Усі ці обрання були неабияким визнанням авторитету і заслуг Мойсея Захаровича.

До справи ставився відповідально. Мав високий авторитет серед колег та архієреїв. Недарма саме він був включений до складу подільської делегації на відзначення у Києві 900-ліття хрещення Русі. М.І.Яворовський згадував, що Мойсей Захарович сприйняв пропозицію Преосвященного Доната як високе довір'я і нагороду. Під час урочистостей з благоговінням слухав промови, вільний час заповнював спілкуваннями, зокрема – з представниками Саратовської єпархії. У наступні роки часто згадував урочисті події в Києві [25, с. 1087].

Як голова Єпархіальної училищної ради не раз інспектував підпорядковані раді навчальні заклади. 1887 року за дорученням єпископа Доната з 25 червня по 2 липня перевірів діяльність 17 церковно-парафіяльних шкіл: у містах Оринин, Лянцкорунь, Смотрич, селаш Жердя, Івахнівці, Красноставці, Криничани, Лисогірка, Лісківці, Ріпенці, Свіршківці, Стара Пісочна, Фрідрівці. В одинадцяти школах проєкзаменував учнів на уміння читати російською та старослов'янською мовами (українська мова у школах була заборонена), писати під диктовку, здійснювати в межах програми математичні дії, і, об'єктивно оцінивши, визнав, що тільки ЦПШ у Лянцкоруні, Ріпенцях, Кочубіїві, Летаві, Яромирці, Красноставцях і Криничанах оправдовують свою назву, решта чотири мають рівень шкіл грамотності.

Високо оцінював роль шкільних бібліотек, у тому числі наявність книг для позакласного доступного для дітей і батьків читання, бо вони, на його думку, “не тільки підтримують грамотність у сільського населення, а й довершують розумове і моральне виховання” [11, с. 955].

Тільки турботою про стан освіти і моралі в Лянцкоруні, Жерді та деяких інших селах викликана його підтримка пропозицій про реорганізацію ЦПШ у початкові училища Міністерства народної освіти за умови, що завідування ними будуть здійснювати авторитетні священики.

Мойсей Захарович пропонував посилити в школах заняття співом, адже в Яромирці організований священиком хор із 28 хлопчиків – учнів церковно-парафіяльної школи, по-суті, став одним з вагомих факторів активного відвідування церкви і, навіть, переходу деяких іновірців у лоно православної церкви [11, с. 953].

Плідною була діяльність Мойсея Захаровича і в складі Подільського єпархіального історико-статистичного комітету. Саме завдяки йому кам'янецькі Покровська та св. Миколаївська церкви отримали свою друковану історію, а Кам'янецьке духовне жіноче училище – нарис діяльності за першу чверть століття.

29 жовтня 1889 року на черговому засіданні Комітету, де розглядалося питання відкриття єпархіального музею, він увійшов до комісії з вирішення практичних справ і запропонував розмістити його у лівій галереї Казанського кафедрального собору [18, с. 41]. Там під його патронатом Давньосховище функціонувало з 1890 до 1903 року, зібравши станом на 1896 рік 4281 заоблікований предмет: 862 книги, 69 рукописів, 36 грамот та актів, більше 800 церковних речей, 40 картин, 398 фотографій, 1329 монет і медалей. Чимало експонатів передав музею і Мойсей Доронович [18, с. 43].

Багатолітня і різностороння діяльність М.З.Дороновича була не раз пошанована як церковною, так і світською владою, у тому числі орденами св. Анни III і II ст., св. Володимира IV і III ст. [9, с. 975]. Він був діяльним членом Комітету до кінця земного життя, яке завершилося 9 вересня 1891 року. Похований на міському кладовищі в родинному склепі.

Важливу роль у становленні Комітету відіграв **Павло Микитович Троїцький**. Його життю, церковній, громадській, редакторській і краєзнавчій діяльності в Кам'янці-Подільському нами присвячене окреме дослідження, 2015 року опубліковане в науковому збірнику [19]. Тому обмежимось стислою констатацією деяких фактів.

Він – син настоятеля кафедрального храму в місті Смоленську. З останнього класу Смоленської духовної семінарії був направлений на навчання до Московської духовної академії, яку закінчив із ступенем магістра богослов'я.

З 1844 по 1874 рік жив і працював у Кам'янці-Подільському: викладач, інспектор Подільської духовної семінарії (1844–1858), 1844 року рукопокладений священником Іоанно-Предтеченського кафедрального собору, з 1849 року – законовчитель чоловічої гімназії, з 1857 року – протоієрей, перший редактор “Подольских епархиальных ведомостей” (1862–1865).

Як член єпархіального історико-статистичного комітету виробив програму збору матеріалів й підготовки описів церков і парафій, досліджував історію відновлення 1795 року Подільської єпархії, опублікував низку краєзнавчих розвідок [22]. Його по праву можна вважати істориком братського руху на Поділлі [21].

1874 року переведений на посаду настоятеля Олександро-Невського собору в м. Сімферополі, де і помер 15 січня 1886 року.

Помітною фігурою в першому складі Комітету був **Данило Олександрович Синицький**.

Він – вихованець Подільської духовної семінарії і Київської духовної академії. 1861 року призначений учителем мов, у тому числі й латинської, у Подільську духовну семінарію. Автор “Исторических сведений о Подольской духовной семинарии”, 1865 року опублікованих у кількох числах ПЕВ. Як член Подільського єпархіального історико-статистичного комітету проаналізував раніш надіслані священниками описи, визнав їх надто слабкими, дав рекомендації щодо удосконалення змісту. За дорученням Комітету досліджував історію православ'я на Поділлі до 1795 року.

З Кам'янець-Подільського був переведений у Київ на посаду начальника Маріїнських жіночих училищ.

До першого складу Комітету був введений і професор семінарії **Євген Степанович Струменський**.

Він закінчив Волинську духовну семінарію, Київську духовну академію і 1854 року був направлений в Подільську духовну семінарію учителем мов у нижче відділення, згодом читав у семінарії і бібліографічний курс про богослужбові книги. 7 лютого 1856 року був рукопокладений на священика Іоанно-Предтечинського кафедрального собору. Плідно співпрацював з П.М.Троїцьким в редакції ПЕВ. Був настоятелем церкви в чоловічій гімназії. У Комітеті відповідав за підготовку і редагування описів церков Балтського повіт, як і інші члени Комітету щомісячно доповідав про зібрані, розглянуті й виправлені описи. Опублікував низку краєзнавчих матеріалів [19, с. 169].

У першому складі Комітету серед осіб, що представляли єпархіальне відомство, успішно працював **Юліан Данилович Лотоцький**, протоієрей Кам'янецької Петропавлівської церкви.

Виходець із священницької сім'ї (народився 1808 року в селі Майдан Олександрівський Ушицького повіту) він закінчив у Кам'янець-Подільському духовне училище (1819) і духовну семінарію (1829). Був викладачем Приворотського і Кам'янецького духовних училищ. 1832 року рукопокладений на священика Кам'янецької Петропавлівської церкви, 1833 року отримав сан протоієрея [6, с. 264].

За 43 роки пастирської служби набув незаперечного авторитету як у духовному, так і світському середовищі, став Кам'янецьким міським благочинним, протягом 33 років – членом Подільської духовної консисторії, членом і казначеєм Подільського опікуництва над бідними духовного стану, директором опікунчого комітету над тюрмами, депутатом від духовенства в Подільській палаті цивільного і кримінального суду, з 1850 року – членом і казначеєм Комітету з будівництва духовної семінарії [6, с. 265].

У Комітеті з історико-статистичного опису Подільської єпархії прислужились його знання мов, минулого краю, особливо – рідного Ушицького повіту, за яким згідно розподілу обов'язків разом із М.Ф.Багинським був закріплений для збору і редагування описів церков і парафій. Окрім того Ю.Д.Лотоцький залишив для нащадків спогади про світське і духовне життя краю упродовж майже піввіку [6, с. 266-381]. Вони тривалий час зберігались у дочки Любви Юліанівни, потім – у М.Ф.Багинського, і лише згодом, 1911 року, були опубліковані в одинадцятому випуску “Трудов Подольского церковного историко-археологического общества”. Як документальне джерело, вони дають цінну інформацію з історії Подільської духовної семінарії, Приворотського і Кам'янецького чоловічих духовних училищ, про приїзд 1818 року в подільський губернський центр імператора Олександра І, про володаря Миньковецького ключа маєтків, так званої Миньковецької держави, графа Ігнація Мархоцького, життя подільського духовенства, кам'янецьких містян тощо.

Певний внесок у дослідження краю зробили й інші члени Подільського єпархіального історико-статистичного комітету першого скликання. Серед них – представники єпархіального відомства **Михайло Новицький**, кафедральний протоієрей, настоятель Іоанно-Предтечинського кафедрального собору, протоієрей **Василь Виноградов**, протоієрей Вінницький і викладач, протоієрей **Матвій Захаревич**, гайсинський протоієрей **Федір Юцковський**, священник **Андрій Литвинський** та представники училищного відомства **Петро Александрович**, вихованець Подільської духовної семінарії та Київської духовної академії, з 1860 року – викладач історії та латинської мови Подільської духовної семінарії, **Платон Голуб'єв**, викладач семінарії, **Семен Карачевський**, смотритель Кам'янецького повітового училища, **Леонід Мартиновський**, інспектор семінарії, **Семен Оболенський**, протоієрей, смотритель Приворотського духовного училища, **Євген Шеляговський**, смотритель Шаргородського духовного училища [14, с. 58].

Подільський єпархіальний історико-статистичний комітет (з 1903 року – Подільське церковне історико-археологічне товариство) від становлення до згортання діяльності пройшов чотири етапи:

- 1865–1875 рр. – організаційного становлення, формування концепції опису;
- 1875–1883 рр. – час посиленого збору матеріалів і публікації перших описів церков і парафій в додатку до “Подольских епархиальных ведомостей” “Трудах Комитета для историко-статистического описания Подольской епархии”;
- 1883–1903 рр. – етап формування документальної джерельної бази, опублікування в сьомому випуску “Трудов” описів церков і парафій Кам'янецького повіту, а в 9-му – усієї Подільської єпархії, розгортання музейної, пам'яткоохоронної, бібліотечної діяльності;
- 1903–1920 рр. – завершення публікації описів, згортання діяльності під тиском обставин (Перша світова війна, національно-визвольні протистояння й московсько-більшовицька окупація України).

Діяльність вказаного складу краєзнавців припала головним чином на перші два етапи, і лише Михайлові Багинському випало стати учасником і свідком публікації описів церков і парафій усієї Подільської єпархії, яка відбулася вже за межею ХХ ст. Поданий Олександром Павловичем поділ членів Комітету на представників єпархіального і училищного відомств є досить умовним – педагоги нерідко були настоятелями тих навчальних закладів, в яких викладали, а священники, як правило, були законовчителями церковно-парафіяльних шкіл та інших навчальних закладів духовного відомства. У любу випадку це була верства населення, найбільш підготовлена до реалізації цього краєзнавчого проекту.

Важливе місце в діяльності першого складу Комітету зайняло вироблення концепції видання. Напрацьованого досвіду ще не мали навіть Комітети тих єпархій, які раніше започаткували свою діяльність. Такі складові концепції, як мета і завдання, були цілком зрозумілі і закладені в план дій, затверджений

вже на першому засіданні. А як втілити його в життя, якої структури надати опису, яку інформацію збирати, що необхідно вкласти в канву описів, як бути з історією усєї єпархії, де і як друкувати підготовлені описи? Власне, питань було більше, ніж відповідей.

Спочатку вирішили попрацювати над програмами збору матеріалів для написання нарисів історії церков, парафій і монастирів. Цю роботу, як відомо, здійснили голова Комітету архимандрит Феогност і Павло Троїцький. На наступних засіданнях у жовтні 1865 року вони були затверджені, прийняті до використання і надіслані в благочинії. По суті, ці програми визначали структуру і зміст описів. У ході практичної діяльності вони зазнавали доповнення, уточнення і відповідної корекції. У результаті з'явилася "Програма для збору історико-археологічних відомостей про Поділля, складена за дорученням Подільського єпархіального історико-статистичного комітету викладачем Подільської семінарії Митрофаном Симашкевичем" [18, с. 237-244].

Поступово дійшли спільної думки про необхідність підготовки узагальноючої статті з історичним оглядом єпархії. Період до 1795 року було доручено дослідити і описати професору Данилу Синицькому, а наступний, з часу відновлення на Поділлі православної єпархії – Павлу Троїцькому. Як наслідок, на сторінках "Подольских епархиальных ведомостей" з'явилася низка статей вказаних авторів. До справи залучені благочинні, яким у жовтні 1867 року доручили взяти на контроль і надати допомогу священикам у підготовці описів. За повітами були закріплені члени Комітету, які мали в разі потреби виїжджати на місця, розглядати напрацьовані матеріали, виправляти, редагувати описи. На 1 вересня 1868 року до Комітету надійшло 774 описи, трохи більше половини, однак тільки 231 із них був рекомендований до друку. За період від 1865 до 1875 року в ПЕВ побачив світ 61 опис [18, с. 24].

З поверненням єпископа Феогноста після архіпастирської діяльності в Астраханській єпархії на Поділля почався новий етап роботи Комітету. Його основу складав попередній колектив, до якого влились і нові члени, зокрема – М.І.Яворовський та М.В.Симашкевич. Особливістю цього етапу стало звернення до документальної джерельної бази з метою посилення наукового рівня описів. Почався збір і упорядкування письмових документів – актів, грамот, фундушів, угод, опис бібліотечних фондів, рукописів. Було переглянуто біля 7 тис. стародавніх рукописних актів і складено покажчик, до якого внесено 21686 назв поселень, урочищ Поділля [18, с. 25]. Водночас у відповідності з розпорядженням єпископа Феогноста посилилась увага до ведення церковних літописів.

Було прийнято рішення не розпорощувати зусилля і взятися за опис церков і парафій Кам'янецького повіту. Оскільки публікація описів у ПЕВ нерідко губила послідовність, цілісність сприйняття єпископ Подільський і Брацлавський Феогност розпорядився видавати спеціальний додаток до ПЕВ "Труды Комитета для историко-статистического описания Подольской епархии" [17]. Перший випуск був прихильно зустрінутий й високо оцінений краєзнавчою

громадськістю. А вже сьомий випуск “Трудов”, в якому побачив світ опис церков і парафій Кам’янецького повіту [23], а згодом і 9-ий, що вмістив 1401 опис, власне – усієї Подільської єпархії [24], засвідчив плідність і високу результативність зусиль першого складу Комітету.

Відновлені сторінки минулого посилили історичну пам’ять сучасників, а напрацьований досвід, а, головне, зафіксовані в описах факти, допомогли наступникам у 60-ті роки минулого століття здійснити проект з написання і видання 26-томної історії населених пунктів України, допоможуть і нинішньому поколінню науковців і краєзнавців усунути недоліки попередніх видань – їх зрусифікованість та заідеологізованість – у новій редакції історії міст і сіл незалежної України, робота над якою вже розпочалася, як кажуть, зусиллями низів. У цьому в першу чергу полягає історичне значення подвигу піонерів краєзнавчого руху. Варто оговорити, що запропонована стаття не вичерпала можливості дальшого пошуку джерел й оприлюднення більш глибоких матеріалів про внесок кожного із представлених членів Комітету у вивчення історії церков і парафій, а отже – населених пунктів краю.

Список використаних джерел і літератури

1. Баженов, Л. В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX–XX ст.: історіографія, бібліографія, матеріали / Л. В. Баженов. – Кам’янець-Подільський, 1993. – 480 с.
2. Бахталовский, М. Воспоминание об о. кафедральном протоиерее Моисее Доронвиче / М. Бахталовский // Прибавление к ПЕВ. – 1891. – № 43. – С. 1109-1111.
3. Блажевич, Ю. І. Церковно-історичне (релігійне) краєзнавство на Поділлі: витоки, становлення, церковні історики та діячі (XIX – перша третина XX ст.) // Хмельницькі краєзнавчі студії: наук. – краєзн. зб. – Хмельницький: Мельник А.А., 2015. – Вип. 5. – С. 23-62.
4. Высокопреосвященный Феогност, митрополит Киевский и Галицкий: некролог / В. // Подольские епархиальные ведомости (далі – ПЕВ): часть неоффиц. – 1903. – 1 февр. (№ 5). – С. 111-116.
5. Воспоминания ученика о Метрополите Феогносте как ректоре Подольской духовной семинарии / Д. // Там само. – № 9. – С. 218-223.
6. Воспоминания каменецкого протоиерея Иулиана Даниловича Лотоцкого // Труды Подольского церковного историко-археологического общества (далі – Труды) / под. ред. Е. Сецинского, Н. Яворовского. – Каменец-Подольск: Типогр. Св. Троицкого братства, 1911. – Вып. 11. – С. 264-381.
7. Державний архів Хмельницької області, ф. р. 3333, оп. 1, спр. 24, арк. 1.
8. Добровольский, К. Памяти протоиерея Михаила Иоакимовича Орловского / Константин Добровольский // Прибавление к ПЕВ. – 1888. – № 12. – С. 257-278.
9. Кафедральный протоиерей Моисей Захарьевич Доронвич: некролог // Прибавление к ПЕВ, – 1891. – № 38. – С. 973-978.
10. Кошель О.М. Між церквою і наукою: історичний нарис діяльності Подільського церковного історико-археологічного товариства (1865–1920) / Олексій Кошель. – Київ; Кам’янець-Подільський, 1998. – 69 с.

11. Обозрение о. председателем Подольского епархиального училищного совета протоиереем М. Дороневичем церковно – приходских школ в Каменецком уезде / Прибавление к ПЕВ. – 1887. – № 42. – С. 945-956.

12. Орловский, М. Я. Сведения о чудотворной иконе Божией Матери, находящейся в церкви с. Глядок Проскуровского уезда / М. Я. Орловский // ПЕВ. – 1885. – № 15. – С. 288-291.

13. Михайло Якимович Орловський (1807–1887): вибрані праці / упорядн.: А. М. Трембіцький, С. М. Єсюнін; рецензенти: В. С. Прокопчук, І. В. Рибак. – Хмельницький; Кам'янець-Подільський, Сисин О.В., 2007. – Ч. 1. – 276 с.

14. Павлович, А. Я. Известие о Комитете, учрежденном при Подольской духовной семинарии для церковно-исторического и статистического описания Подольской епархии / А. П-ч // ПЕВ: отд. второй неоффиц. – 1866. – 15 янв. (№ 2). – С. 56-64.

15. Погребение почившего митрополита Феогноста // ПЕВ: часть неоффиц. – 1903. – 8 февр. (№ 6). – С. 144-153.

16. Подольские епархиальные ведомости. – 1862. – № 7, 8, 11, 13, 14, 20, 22.

17. Прокопчук, В. С. Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета (церковного историко-археологического общества) (1876–1916): звездный каталог покажчик змісту / В. С. Прокопчук, Н. Д. Крючкова. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. – 186 с.: фото.

18. Його. Краєзнавство на Поділлі: історія і сучасність: монографія / В. С. Прокопчук. – 2-ге вид., доповн. – Кам'янець-Подільський: Зволейко Д.Г., 2014. – 312 с.

19. Його. Павло Микитович Троїцький: біля витоків Подільського епархіального історико-статистичного комітету // Хмельницькі краєзнавчі студії: наук. – краєзн. зб. – Хмельницький: Мельник А.А., 2015. – Вип. 5. – С. 168-189.

20. 35-летие служения в епископском сане Высокосвященного митрополита Киевского и Галицкого Феогноста // ПЕВ: часть неоффиц. – 1902. – 2 февр. (№ 15). – С. 77-81.

21. Троицкий, П. Н. Православное братство при Каменецком кафедральном Свято-Иоанно-Предтечинском соборе / прот. П. Троицкий // ПЕВ: часть неоффиц. – 1865. – 1 янв. (№ 1). – С. 11-26.

22. Його. Учреждение в Подолии православной епархии под названием Брацлавской и Подольской и назначение первым епископом Преосвященного Иоанния 1795 г. // ПЕВ: отд. неоффиц. – 1873. – 1 марта (№ 5). – С. 175-193.

23. Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета / под ред. Н. И. Яворовского. – Каменец-Подольск: Типогр. Под. губ. правл., 1895. – Вып. 7. – ХХІІ, 611 с.

24. Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета: приходы и церкви Подольской епархии / под ред. Е.И. Сецинского. – Каменец-Подольск: Типогр. С.П. Киржацкого, 1901. – Вып. 9. – ХХ, 1064, 170 с.

25. Яворовский, Н. И. Памяти почившего о. кафедрального протоиерея Моисея Захаревича Дороневича / Н. Яворовский // Прибавление к ПЕВ. – 1891. – № 41-42. – С. 1083-1088.

26. Його. Памяти Александра Павловича // ПЕВ. – 1901. – 15 дек. (№ 50). – С. 855-869.

27. Його. Михаил Флорович Багинский // Труды Подольского церковного историко-археологического общества / под ред. Е. Сецинского, Н. Яворовского. – Каменец-Подольск: Типогр. Св.-Троицкого братства, 1911. – Вып. 11. – С.407-411.

Victor Prokopchuk

The first staff of Podilski diocesan historical-statistic committee

On the basis of identified sources are presented and analyzed founders Podolski local history – first composition (21 people among priests and teachers of religious schools) – Podolski Diocesan Historical Statistics Committee, established in 1865 in Kamenetz Podolsky – in Podolsk seminary.

It is established, that it included 9 persons and 11 diocesan – instituted departments. More deeply studied and presented the life and work of the Committee first head Archimandrite Theognostus, clerk of Alexander, members Myhvyła Orlovsky, Paul Trinity, Michael Bahynskoho Moses Doronovycha, Daniel Synytska, Eugene Strumenskoho, Julian Lototsky and John Skvortsov and Paul Hlischynskoho, that before the creation of the Committee collected a lot of data about the Podolsk diocese.

It is proved that these and other members of the Committee (Mikhail Novitsky, Vasily Vinogradov, Porphyry Ascension, Theodore Yutskovskyy, Matthew Zakharevych, Andrew Litvinsky Leonid Martynovsky Peter Aleksandrovich, Plato Holub 'yev, Simena Karchevskyy, Simena Obolensky, Eugene Shelyahovskyy) laid the methodological basis of research edge, formed a concept description, method of collecting materials, writing and publishing descriptions published during the first period (1865–1875) 61 Historical-statistical description in “Podolski eparhialnyh gazette”, introduced addition to them, entitled “Proceedings committee for historical-statystycheskoho descriptions Podolskoy diocese”.

Highlighted on the critical developments precursors for writing and publishing in 60-ies of XX century. history of towns and villages Vinnytsia and Khmelnytsky regions, towns and villages preparation of independent Ukraine in the new edition, and the ability and the need to deepen and explore biography presented livelihoods of the Committee mentioned only the first part.

Keywords: Podillia, Podilaska diocese, the diocesan historical-statistical committee, studies, research, priests, descriptions.

В. С. Прокопчук

Первый состав Подольского епархиального историко-статистического комитета

В статье на основе выявленных и проанализированных источников представлено основателей подольского краеведения – первый состав (21 человек из числа священнослужителей и учителей духовных учебных заведений) Подольского епархиального историко-статистического коми-

тета, 1865 года основаного в Каменце-Подольске при Подольской духовной семинарии.

Установлено, что в него вошли 9 представителей епархиального и II – училищного ведомств. Более глубоко исследованы и представлены жизнь и деятельность в составе Комитета первого председателя архимандрита Феоноста, делопроизводителя Александра Павловича, членов Михаила Орловского, Павла Троицкого, Михаила Багинского, Моисея Дороновича, Данила Синицкого, Евгения Струменского, Юлиана Лотоцкого, а также Иоанна Скворцова и Павла Глицинского, которые еще до создания Комитета собрали немало данных о Подольской епархии.

Доказано, что названные и остальные члены Комитета (Михаил Новицкий, Василий Виноградов, Порфирий Вознесенский, Феодор Юцковский, Матвей Захаревич, Андрей Литвинский, Леонид Мартыновский, Петр Александрович, Платон Голубева, Семен Карчевский, Семен Оболенский, Евгений Шеляговский) заложили методологические основы исследования края: сформировали концепцию описания, методiku сбора материалов, написания и публикации описаний, опубликовали в течение первого периода (1865–1875) 61 историко-статистическое описание в “Подольских епархиальных ведомостях”, ввели дополнение к ним под названием “Труды Комитета для историко-статистического описания Подольской епархии”.

Подчеркнуто непреходящее значение наработок предшественников для написания и издания в 60-е годы XX в. истории городов и сел Винницкой и Хмельницкой областей, подготовки истории городов и сел независимой Украины в новой редакции, а также возможность и необходимость углубить жизнеописание представленных и исследовать жизнедеятельность только названных членов Комитета первого состава.

Ключевые слова: Подолье, Подольская епархия, епархиальный историко-статистический комитет, краеведение, исследования, священники, описание.

Одержано 18 червня 2015 року